

ผู้หญิงกับการเมืองสายตระกูล ในราชสำนักเวียดนาม ราชวงศ์ลีและเงิน (ค.ศ. 1010-1400)

อนันท์ธนา เมธานนท์

บทความนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้หญิงกับการเมืองในราชสำนักเวียดนามราชวงศ์ลี (ค.ศ.1010-1225) และเงิน (ค.ศ.1225-1400) โดยใช้ข้อมูลหลักจากพงศาวดารทางการ¹ และประกอบด้วยเอกสารชั้นรองอื่นๆ การศึกษานี้จะชี้ให้เห็นว่าผู้หญิง ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในสังคมเวียดนามมาช้านานเหมือนเช่นสังคมเกษตรกรรมอื่น และเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เมื่อสังคมเวียดนาม โดยเฉพาะสังคมชั้นสูง ได้ก่อร่างสร้างตัวขึ้นพร้อมกับการลอกแบบระบบการบริหารและสถาบันการเมืองแบบจีนมาใช้อย่างจริงจังครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ลีและเงิน พบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ส่งผลไปถึงสถานะและ

¹ คือ 1. ต่ายเหวียดสือกี้ต่วนทือ (Dai Viet Su Ky Toan Thu) พงศาวดารที่ประมวลและชำระครั้งสุดท้ายในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สมัยราชวงศ์เล การอ้างอิงนั้นจะใช้ว่า TT และ 2. เคิมดิงเหวียด-สือทงสามเกื่องหมุก (Kham Dinh Viet Su Thong Giam Cuong Muc) พงศาวดารฉบับสารานุกรมที่ประมวลขึ้นในสมัยราชวงศ์เหงวียน คริสต์ศตวรรษที่ 19 การอ้างอิงใช้ CM

บทบาทของผู้หญิงที่เข้าสู่ราชสำนักในฐานะพระชายา และมีส่วนร่วมในการสร้างและดำรงรักษาความมั่นคงของพระราชวงศ์เสมือน เป็นครอบครัวของสามัญชน แต่ข้อมูลที่ปรากฏ ยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในราชสำนักเวียดนาม โดยเฉพาะที่อยู่ในฐานะสูงส่ง ไม่ว่าจะเป็นจักรพรรดินี เจ้าจอม และพระชนนี ต่างมีบทบาทและอิทธิพลอย่างโดดเด่นและสำคัญยิ่งต่อการเมืองและการอยู่รอดของราชวงศ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบสายตระกูลในราชสำนักยุคเริ่มรับรูปแบบการเมืองและวัฒนธรรมจากต่างชาติ

มุมมองทั่วไปต่อสถานะของผู้หญิงเวียดนาม

สถานะของผู้หญิงในเวียดนามนั้นโดยทั่วไปถือว่าไม่ได้ตกอยู่ในสภาพถูกกดขี่หรือต่ำต้อยกว่าชายในแง่ของกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมวัฒนธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าโลกของผู้หญิงเวียดนามคือโลกของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าเวียดนามเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคนี้ที่รับอารยธรรมจากจีน ที่ถือเป็นแม่แบบของสังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่ แต่อิทธิพลของอารยธรรมจีนในเรื่องนี้ดูเหมือนจำกัดอยู่เฉพาะชนชั้นสูงมากกว่าในสังคมสามัญชน ซึ่งดูเหมือนไม่ต่างไปจากสังคมอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับวัฒนธรรมภายนอกที่ล้วนเป็นกระแสของผู้ชายเป็นใหญ่ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย หรืออิสลาม (Marr, 1981 : 190-1)

อารยธรรมจีนซึ่งโดดเด่นในเรื่องการควบคุมและจำกัดบทบาทของผู้หญิงในสังคมมีที่มาจากภูมิปัญญาจีนโบราณอันเป็นรากฐานของสำนักคิดจีนสำนักหลักแทบทุกสำนัก ตั้งแต่แนวคิดเรื่องหยินและหยาง ที่กำหนดให้ผู้หญิงมีความหมายเสมือนความมืด ความอับชื้น ความลึกลับ ต่อมาสำนักคิดขงจื๊อก็รับเอาภูมิปัญญานี้มาใช้ ที่ชัดเจนที่สุดคือในคัมภีร์โจวหลี่ หรือหลี่จี้ ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวและสังคม ซึ่งถูกจำกัดหน้าที่ให้อยู่เฉพาะในครัวเรือน เป็นเมียและแม่ รวมถึงหมดสิทธิในการสืบมรดก กระทั่งผู้หญิงมีค่าเป็นเสมือนทรัพย์สินของครอบครัวที่ต้องถ่ายออกจากบ้าน เหมือนเป็นการขายทอดตลาดผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นเมีย ยังต้องรับภาระสำคัญในการผลิตผู้สืบสกุล ซึ่งต้องเป็นชายที่หมายถึงพลังอำนาจของครอบครัวในการขยายอิทธิพลไปครอบครอง “สมบัติ”

ของตระกูลอื่น ซึ่งหมายถึงลูกสาวและทรัพย์สินของตระกูลนั้นหากตระกูลฝ่ายหญิงหมดสิ้นทายาทชาย นอกจากนี้หากเมียผู้นั้นไม่มีบุตรชายสืบสกุล สามีมีสิทธิเต็มเปี่ยมที่จะหาเมียใหม่ จนกว่าจะได้ทายาทชาย ฉะนั้นสังคมจีนดั้งเดิมจึงมีเปิดให้มีระบบหลายเมีย หรือชายสามารถมีเมียได้หลายคนอย่างเปิดเผย แต่สังคมจีนโบราณยังได้จัดระบบระเบียบครอบครัวหรือระบบเมียไว้อย่างชัดเจนด้วยการกำหนดให้มีเมียหลวงเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น นอกนั้นต้องอยู่ในฐานะเมียรองหรือเมียน้อยนั่นคือการควบคุมไม่ให้เกิดความปั่นป่วนยุ่งเหยิงในครอบครัวทั้งระหว่างเมียและระหว่างเมียกับผัว เมียหลวงยังอยู่ในฐานะสูงส่งของครอบครัวและเป็น “ประมุข” ของบรรดาเมียอื่นๆ นอกจากนี้กฎหมายจีนโบราณในบางสำนักยังมีข้อห้ามไม่ให้ชายยุ่งเกี่ยวสัมพันธ์กับเมียหลวงมากเกินไป เพราะถือเป็นการคุกคามของพลังหยินหรือพลังฝ่ายหญิง ต่อพลังหยาง หรือพลังฝ่ายชาย (Ebrey, 1993; Hinsch, 1994)

ธรรมเนียมทั้งหลายนี้ยังได้รับการสืบทอดรักษาจนถึงในสังคมชั้นสูงหรือในราชสำนัก จักรพรรดิจีนนอกจากทำหน้าที่เป็น โอรสสวรรค์ ที่หมายถึงมนุษย์ที่เป็นผู้รับโอวการจากสวรรค์ให้ปกครองมนุษย์บนโลก จักรพรรดิก็อยู่ในฐานะของผัวในครอบครัวและพ่อของราษฎร ครอบครัวของจักรพรรดินอกจากต้องดำเนินตามธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องครอบครัวแต่ดั้งเดิมแล้ว การที่อยู่ในฐานะของประมุขประเทศทำให้ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์เพิ่มขึ้นมากมาย และในฐานะของผู้นำทางการเมือง ครอบครัวก็ไม่พ้นมีเรื่องการเมืองเข้าแทรก ส่วนโลกของเมียนั้นราชประเพณีจีนก็กำหนดให้มีเมียหลวงเมียน้อยครบครัน ทั้งยังถือว่าจักรพรรดิพึงต้องครอบครองอิสตรีหรือแสดงอำนาจแห่งพลังหยางให้สมบูรณ์เหนือพลังหยิน จึงมีอิสตรีมากมาย เข้าวังเพื่อให้จักรพรรดิทรงเลือกสรรด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน เมียหลวงอยู่ในฐานะ ฮองเฮา ซึ่งต้องมีตำแหน่งเดียว นอกนั้นเป็นเมียรอง หรือพระสนมเจ้าจอม

กฎหมายจีนว่าด้วยเรื่องผู้หญิงและครอบครัวได้ส่งทอดมาอย่างเวียนตามพร้อมกับกระแสอารยธรรมจีนเรื่องอื่นๆ แต่เอกลักษณ์สำคัญของเวียดนาม คือการคัดสรรสิ่งที่ได้รับจากจีนตามที่ตนเองถนัดหรือเห็นว่าจะไม่เป็นปัญหากับตนเอง แม้แต่ใน

ราชสำนักหรือสังคมชนชั้นสูง ไม่ต่างจากการคัดเลือกระบบการปกครองหรือการบริหารมาใช้ อาจเรียกว่าเป็นการแสวงหาความสมดุลระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือพื้นเมือง กับวัฒนธรรมต่างแดน เพราะข้อเท็จจริงนั้น เวียดนามแตกต่างจากจีนมากมายหลายด้าน ตั้งแต่ขนาดพื้นที่ สภาพภูมิศาสตร์ จำนวนประชากร ทรัพยากร ที่ล้วนเป็นตัวกำหนดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่ปรากฏความขัดแย้งไม่ลงตัวระหว่างการรักษาวรรณธรรมท้องถิ่นกับการรับปรับวัฒนธรรมจากต่างแดนในทุกแง่มุมของสังคมและแทบทุกยุคทุกสมัย ทั้งนี้หนึ่งในประเด็นขัดแย้งในประวัติศาสตร์ คือสถานะของผู้หญิง

ชาวเวียดนามในวันนี้รับรู้ว่าสถานะของผู้หญิงในสังคมของตนไม่ได้ต่ำด้อยเหมือนเช่นในสังคมอื่นไม่ว่าจะเป็นจีน อินเดีย ทั้งไม่ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเหมือนในโลกตะวันตก สังคมเวียดนามถือว่าสถานะที่มีความสำคัญของผู้หญิงมีมาช้านาน จนกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ความเป็นเวียดนาม ประหนึ่งว่าเวียดนามยอมรับและยกย่องสตรีมาก่อนสังคมตะวันตก และอาจเป็นหนึ่งในแง่มุมทางสังคมที่เวียดนามไม่จำเป็นต้อง “ปฏิวัติ” เหมือนเช่นแง่มุมทางสังคมอื่นๆ ทั้งโลกแห่ง การยกย่องสตรี ยังดำรงอยู่ในสังคมชนบท ที่สืบทอดมาเมื่อครั้งยุคนุพกาล แต่ปัญหาต่อสตรี กลับเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นนำเริ่มรับวัฒนธรรมจากจีน ในแทบทุกด้าน ซึ่งเป็นสังคมแบบปิตาธิปไตยหรือให้ความสำคัญแก่บุรุษมากกว่า การรับวัฒนธรรมเช่นนี้ถูกประณามห้ามเหยียดจากปัญญาชนเวียดนามที่ถือเป็นตัวแทนของความคิด “ชาตินิยม” ไม่ต่างจากการรับวัฒนธรรมด้านอื่น

ผู้หญิงเวียดนามมีชื่อเสียงหรือมีส่วนในการสร้างชาติและเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมเช่นนี้มาตั้งแต่เรื่องของสองพี่น้องสกุลจิง หรือ จิงจิก และจิงหยิ (Trung Trac-Trung Nhi) ที่ถือเป็นวีรสตรีของชาติ ด้วยการนำชาวเวียดนามลุกขึ้นต่อต้านจีน ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 และตั้งตนเป็น “ราชินี” ครองบัลลังก์อยู่ได้ 3 ปี แม้แต่งานเขียนประวัติศาสตร์ของปัญญาชนที่นิยมแนวคิดขงจื้อยังจำต้องยอมให้ความสำคัญต่อวีรกรรมของนางทั้งสอง นับแต่งานเขียนยุคโบราณ เช่นเหวียดเตียนอุลิ่งเต็บ (Viet Dien U Linh Tap) ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ด่ายเหวียดสือกี้ (Dai Viet Su Ky) ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ด่ายเหวียดสือกี้ที่ว่านทือ

(*Dai Viet Su Ky Toan Thu*) ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 หรือเหวียดสามทงเซาต่งหล่วน (*Viet Giam Thong Khao Tong Luan*) นับเป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของสังคมที่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมแบบจีนและขงจื้อเลย

แต่แม้มีวีรกรรมของวีรสตรีทั้งสองครั้งนั้น ทั้งยังมีหลักฐานว่าสามัญชนเวียดนามแต่อดีต ไม่เคยรับเอาประเพณีจีนที่มีลักษณะพิเศษมาปฏิบัติอย่างจริงจัง อาทิการรัดเท้าขณะที่เวียดนามรับเอาภูมิปัญญาและจารีตธรรมเนียมแบบขงจื้อ-จีนมาใช้แทบทุกเรื่อง แต่พบว่ากระบวนการในการหล่อหลอมหรือสร้างความเชื่อใหม่ ว่าด้วยผู้หญิงเริ่มขึ้นในหมู่ชนชั้นสูง นับแต่ยุคที่เวียดนามอยู่ใต้การปกครองของจีนสันนิษฐานว่าชนชั้นนำชาวเวียดนามที่ทำงานใกล้ชิดกับทางการจีนหรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการจีน และเมื่อเวียดนามเป็นเอกราช เริ่มมีราชสำนักแบบจีน นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 ชนชั้นนำเวียดนาม โดยเฉพาะปัญญาชนพยายามปลูกฝังความคิดใหม่ว่าผู้หญิงนั้นมีธรรมชาติที่เสียเปรียบและด้อยกว่าผู้ชาย จำต้องถูกจำกัดบทบาท กำหนดหน้าที่ ควรเป็นผู้ตาม ไม่ใช่ผู้นำ (Marr, 1981 : 191)

ผู้หญิงในหน้าประวัติศาสตร์ยุคเอกราชช่วงต้น: ทศนะจากราชบัณฑิต

ดูเหมือนว่าชนชั้นนำเวียดนามในยุคแรกๆ กระทั่งจักรพรรดิยังมีความสับสนในการรับเอาวัฒนธรรมเรื่องผู้หญิงแบบจีนมาใช้อยู่ไม่น้อย เพราะพบว่ามีการขัดแย้งสำคัญที่ถึงกับระบุไว้ในพงศาวดารฉบับหลวงที่ถือเป็นประวัติศาสตร์ชาติแบบทางการซึ่งประมวลในคริสต์ศตวรรษที่ 13 คือ ด่ายเหวียดสือกี้ โดยคณะราชบัณฑิตมี เลวันฮิว (Le Van Huu) เป็นประธาน การเขียนพงศาวดารแบบเวียดนามนั้น ลอกแบบวิธีการเรียบเรียงแบบจีน ที่มีการบรรยายเหตุการณ์ตามลำดับเวลา และแทรกด้วยข้อวิจารณ์หรือทัศนะของผู้ประมวล ที่มักเป็นการสั่งสอนชี้แนะ หรือวิจารณ์ตามหลักคุณธรรมแบบสำนักขงจื้อ

ประเด็นขัดแย้งที่อาจถือได้ว่ามีความสำคัญจนต้องนำมาแทรกไว้ในบทวิจารณ์ของราชบัณฑิตเลวันฮิวนั้นเป็นเหตุการณ์สมัยจักรพรรดิดิงเตียน (*Dinh Tien Hoang*) (ครองราชย์ ค.ศ. 968-979) ที่ระบุว่า จักรพรรดิดิงเตียน

❑วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง

ทรงขึ้นครองราชย์ได้ 2 ปี หลังจากทรงประกาศพระเดชานุภาพตามแบบ จักรพรรดิจีนด้วยการประกาศใช้ปรีชศกในปี ค.ศ. 969 ให้เริ่มสมัยแห่งความสันติ ยิ่ง หรือรัชศกถายบิ่ง (Thai Binh) แต่เหตุการณ์ที่น่าสังเกตยิ่งกว่านั้น คือทรง ประกาศตั้งจักรพรรดินี² พร้อมกันถึง 5 พระองค์ เมื่อสิ้นสุดรายละเอียดในเรื่องนี้ ราชบัณฑิตเลว้นฮิวถึงกับต้องเขียนบทวิจารณ์แทรกทันที ว่า

“...ไม่เคยได้ยินว่ามีการสถาปนา (จักรพรรดินี) พร้อมกันถึงห้าพระองค์ใน คราวเดียว จักรพรรดิเตียน ไม่ทรงรัฐธรรมนูญแต่โบราณ ทั้งข้าราชการบริพารยังไม่มี ใครรู้จักช่วยเหลือชี้แนะ ภายหลังราชวงศ์เล ถึงสมัยราชวงศ์หลียังดำเนินรอยตาม นับเป็นที่มาของความยุ่งเหยิงวุ่นวาย” (ชื่อเรื่อง, 1998 : 212)

เห็นได้ว่าราชบัณฑิตสำนักขงจื้อเช่นเลว้นฮิวถือว่าการตั้งจักรพรรดินีพร้อม กันถึงห้าพระองค์นับว่าแปลกประหลาดและผิดธรรมเนียมโบราณ กระทั่งนำไป อธิบายว่าเป็นหนึ่งในที่มาของความยุ่งยากในสมัยดัง ความหมายของการตั้ง จักรพรรดินีห้าพระองค์นั้น อธิบายได้ง่ายๆ คือการตั้งเมียหลวง ห้าคน ซึ่งถือว่า ทุกคนย่อมมีสถานะในครอบครัวขององค์จักรพรรดิทัดเทียมกัน สิ่งขัดต่อธรรมเนียม หมายถึงการปฏิเสธระบบ “ฐานันดร” ของเมีย ในครอบครัวตามจารีตจีน เป็นการ ปฏิเสธระบบการจัดช่วงชั้นของเมีย ซึ่งในสังคมจีนถือว่ามีความหมายสำคัญยิ่ง และสืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครอบครัวขององค์จักรพรรดิลงมาจนถึงสามัญชน การจัดช่วงชั้นของเมียแบบจีนเช่นนี้หมายถึงความมั่นคงหรือเสถียรภาพ ในครัว เรือนที่ฝ่ายชายหรือบรรพชนจินคาดหวังและได้ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมา นับพันปี

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนว่าผู้นำระดับจักรพรรดิของเวียดนามไม่เพียง แต่ยังรักษารัฐธรรมนูญ “หลายเมีย” ที่สืบทอดมาแต่สังคมเกษตรกรรมแบบบุพกาล

² ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าควรใช้คำว่า จักรพรรดินี หรือไม่ เพราะอาจไม่ตรงกับความหมายในภาษาจีนที่ เรียกว่า หวางไห้อ์ ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า ผู้อยู่เบื้องหลัง หรือ ผู้ประทับอยู่เบื้องหลังองค์จักรพรรดิ ธรรมเนียมจีนอย่างเคร่งครัดย่อมถือว่าหญิงไม่อาจอยู่ในฐานะเสมอชาย ฉะนั้นในการเสด็จ พระราชดำเนินและการประทับขององค์จักรพรรดิ พระชายา หรือ หวางไห้อ์ ต้องเสด็จตามหลัง ไม่ อาจแม้แต่จะเสด็จเคียงข้าง ซึ่งเป็นดังความหมายของคำนั้น

ซึ่งไม่แตกต่างจากจีนแล้ว แต่สิ่งที่ไม่ยอมปรับเปลี่ยนได้ง่ายๆ คือการสร้างความมั่นคงในครอบครัวด้วยวิธีการแบบจีน คือการจัดแบ่งฐานะของเมียหรือพระชายา ให้มีความสูงต่ำลดหลั่นกันไป หากแต่เลือกใช้วิธีทำให้ฐานะเสมอภาค แต่กระนั้นก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าเหตุผลที่แท้จริงของการกระทำเช่นนี้จะหมายถึงการสร้างความมั่นคงในครอบครัวจริงหรือไม่ หรือเป็นด้วยเหตุผลเชิงจิตใจส่วนพระองค์มากกว่า เพราะนอกจากการกระทำเช่นนี้ได้ถูกราชบัณฑิตยุคหลังเช่นเลวันฮิว วิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบแล้ว เหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับราชวงศ์ตองอูคือราชวงศ์ตองอูดำรงอยู่ได้เพียง 13 ปี มีจักรพรรดิครองบัลลังก์เพียง 2 พระองค์

เหตุการณ์น่าสนใจยังเกิดขึ้นในราชวงศ์ต่อมาคือราชวงศ์เล (Le) หรือ เลยุคแรก (Tien Le) จักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์เลไม่เพียงก่อวีรกรรมนับแต่ตั้งตนเป็นผู้นำด้วยการยึดอำนาจจากจักรพรรดิราชวงศ์ตองอูพระองค์ที่ 2 แต่ในปีที่ 3 ของรัชกาล ยังทรงกระทำการที่นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ของปัญญาชนยุคหลัง ด้วยการเอาพระชนนีของอดีตจักรพรรดิราชวงศ์ก่อน หรืออดีตจักรพรรดินีในจักรพรรดิเดิมมา เป็นพระชายา และตั้งให้เป็นจักรพรรดินีของพระองค์ครบ 5 พระองค์ เหตุการณ์นี้ได้รับการกล่าวถึงในบทวิจารณ์ของราชบัณฑิตอีกคนที่ประมวลพงศาวดารฉบับหลวงหรือด้ายเหวียดสือกี้ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งให้ชื่อใหม่ว่า ด้ายเหวียดสือกี้ตวันทือ หรือ บันทึกประวัติศาสตร์มหาอาณาจักรเวียดฉบับสมบูรณ์ ราชบัณฑิตผู้นั้นคือ งอสีเลียน (Ngo Si Lien) ได้วิจารณ์โดยสายตาของปัญญาชนที่ยึดถือคำสอนสำนักขงจื๊อว่า

“วิถีแห่งสามี-ภรรยาถือเป็นรากฐานของคุณธรรมความเป็นมนุษย์ นี่ถือเป็นคุณลักษณะแห่งผู้เป็นเจ้า... (จักรพรรดิ) ด้ายแห่งกระทำการอุปาทัมภ์กับพระชายาจักรพรรดิ กระทั่งถึงกับตั้งให้เป็นชายาของตนอย่างไร้สำนึกผิดชอบ...” (TT, I, 222)

การเมืองของจักรพรรดินีและเจ้าจอมสมัยหลี่ (ค.ศ. 1010-1225)

เรื่องการตั้งชายาเสมอฐานะกันในเวลาเดียวกันนั้นยังคงดำรงอยู่สืบเนื่องมาถึงสมัยราชวงศ์หลี่ (ค.ศ.1010-1225) ที่มีการหยิบบรรบาระเบียบการปกครองแบบจีนมาใช้มากขึ้น และเป็นราชวงศ์ที่ครองอำนาจยาวนานที่สุดราชวงศ์แรกนับแต่เวียดนามได้รับเอกราช มี “ประเด็น” ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงเกิดขึ้นกับจักรพรรดิหลายพระองค์ และกลายเป็น “ข้อหา” ให้ขุนนางราชบัณฑิตที่เคร่งค้ำสอนขงจื้อเอ่ยถึงว่าเป็นสิ่งที่พึงถูก “ประณาม”

ในงานเขียนชื่อ เหยียดสามทงเซาต่งหล่วน หรือ วิพากษ์ประวัติศาสตร์เหยียดที่ประมวลขึ้นตามพระราชโองการในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยราชบัณฑิตเลตุง (Le Tung) วิพากษ์เรื่องของจักรพรรดินีในราชวงศ์หลี่ที่มี “กรณี” กับผู้หญิงอย่าง “ผิดธรรมเนียม” ว่า

“...(องค์ชายโต-จักรพรรดิหลี่โต) ทรงมีคุณสมบัติควรค่าแก่การเป็นเจ้า ... หากแต่องค์ชายโตทรงตั้งจักรพรรดินีถึงสามพระองค์พร้อมกัน (ถือว่า) ลุ่มหลงกามคุณ เป็นเหตุให้ครอบครัวยุ่งเหยิง ... องค์แฉงตง (จักรพรรดิหลี่แฉงตง) ทรงรักชาติ รักไพร่ฟ้า...องค์แฉงตงทรงตามรอยองค์ชายโต ตั้งพระชายาถึงห้าพระองค์ ก่อเกิดปัญหาดิตตาม...องค์เยินตงเชื้อฟิงพระมารดา (เลี้ยง) อย่างไร้การไตร่ตรอง กระทั่งสั่งจำขังพระมารดาแท้งสิ้นพระชนม์ ทั้งยังให้เหล่าขุนนางยกบุตรสาวให้สมรสกับชายอื่น องค์เทินตงนั้นฟังแต่คำหญิง ไร้ปัญญาพินิจ...องค์กาวตงมักมากกามคุณ องค์เหว่ตงมั่วเมาสุรานารี” (อนันท์ธนา, 2546 : 77-8)

เนื้อหาข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นถึง “ข้อหา” ที่ราชบัณฑิตยุคหลังในสมัยราชวงศ์จิ้น (Tran) (ค.ศ. 1225-1400) และเลยุคหลี่ (Hau Le) (ค.ศ. 1428-1786) วิพากษ์อดีตจักรพรรดินีในราชวงศ์หลี่ เห็นได้ว่าธรรมเนียมการตั้งจักรพรรดินีเสมอกันมากกว่าหนึ่งพระองค์ยังคงตกทอดมาจากสมัยก่อนหน้า ทั้งยังปรากฏอิทธิพลของสตรีหรือพระมารดาที่มีต่อราชกิจ จนนำไปสู่ศกนาฏกรรมนองเลือดในหมู่สตรีสูงศักดิ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์จักรพรรดิถึงกับการสังหารพระชายาของอดีต

จักรพรรดิที่มีศักดิ์เป็นพระชนนีพันปีหลวง พร้อมนางสนองพระโอรสอีกถึง 76 คน ด้วยการฝังทั้งเป็น อีกกรณีคือการให้เหล่าขุนนางราชสำนักไม่จำเป็นต้องนำบุตรสาว มาถวายให้เป็นพระชายา นับว่าขัดต่อธรรมเนียมการสร้างพระราชอำนาจหรือการแผ่พระเดชานุภาพในฐานะของพระประมุขเป็นอย่างมากยิ่ง นั่นคือไม่ทรงจริงจังกับ ธรรมเนียม “หลายเมีย” ซึ่งเป็นแกนกลางของระบบครอบครัวแบบจีน ส่วน จักรพรรดิอีก 2 พระองค์หลังนั้นถือว่าตกอยู่ในอิทธิพลของสตรีอย่างหนักหน่วง ซึ่งกลับถือเป็นสิ่ง “ผิด” ต่อธรรมเนียมผู้นำตามหลักคุณธรรมแบบขงจื้อ (ชื่อเรื่อง, 1998 : 277)

บทสรุปต่อชีวิตครอบครัวของจักรพรรดิราชวงศ์หลี่ข้างต้น บ่งบอกถึงความ ขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ระบบครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม พื้นเมืองและทัศนะที่ได้รับอิทธิพลจากต่างแดน และความซับซ้อนของการเมืองใน ราชสำนักที่เกี่ยวข้องกับระบบครอบครัวแบบใหม่ที่เวียดนามนำมาใช้จนถึง ขั้นนองเลือดเป็นครั้งแรก

เหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดคือการประหารผู้หญิงระดับพระพันปีหลวงใน รัชกาลจักรพรรดิหลีเถินตง³ (Ly Nhan Tong) (ครองราชย์ ค.ศ. 1072-1127) รายละเอียดและที่มาของเหตุการณ์นั้นปรากฏในพงศาวดารฉบับหลวงมีใจความ โดยย่อว่า จักรพรรดิหลีเถินตงทรงขึ้นครองราชย์เมื่อทรงพระเยาว์ มีพระชันษาเพียง 7 ปี พระองค์เป็นพระโอรสของเจ้าจอมอีลาน (Y Lan) ในจักรพรรดิหลีเถินตง (Ly Thanh Tong) (ครองราชย์ ค.ศ.1054-1072) ขณะที่จักรพรรดินีนั้นไม่ทรง

³ ธรรมเนียมเกี่ยวกับพระนามของจักรพรรดิเวียดนามนั้นยึดตามแบบจีน คือ เมื่อจักรพรรดิขึ้นครอง ราชย์ จะมีการตั้ง “ปีรัชศก” หมายถึงชื่อรัชกาลที่เป็นมงคลนามประจำรัชกาลนั้น แรกเริ่มเดิมทีมัก มีหลายชื่อ เปลี่ยนไปตลอดรัชกาล จนถึงสมัยราชวงศ์เหงวียน (ค.ศ. 1802-1945) จึงใช้ชื่อเดียว ส่วนการอ้างถึงองค์จักรพรรดินั้น มักใช้คำว่า “หว่างเถื่อง” หรือ “องค์เหนือหัวเหนือเกล้า” ในงาน เขียนทางการต่าง ๆ และเมื่อจักรพรรดิลิ้นพระชนม์แล้ว จะมีการถวายพระนามใหม่ที่ลงท้ายด้วยคำว่า “ไต้” หรือ “ตง” ซึ่งหมายถึง “บรรพชน” ตามแบบจีน อนึ่ง ธรรมเนียมเช่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับ จากจีน ซึ่งถือว่าธรรมเนียมเช่นนี้กำหนดไว้เฉพาะองค์จักรพรรดิของจีนเท่านั้น ซึ่งถือว่ามีเพียง หนึ่งเดียว การใช้ธรรมเนียมเช่นนี้ในเวียดนามจึงใช้เป็นการภายใน เช่นเดียวกับกษัตริย์ชานพระยศ ผู้ปกครองว่า “จักรพรรดิ” หรือ “หว่างเต้”

มีพระโอรส จักรพรรดิหลี่เถียนตงนั้น ทรงสืบธรรมเนียมการตั้งจักรพรรดินี้เหมือนเช่นยุคก่อน ด้วยการตั้งจักรพรรดินี้เสมอกัน 3 พระองค์ ในปี 1127 พร้อมตั้งพระสนมอีก 36 นาง พงศาวดารระบุว่า เป็นเพราะทรงวิตกว่าจะไม่มีรัชทายาทสืบราชบัลลังก์ พระชนนีเองก็ทรงปริวิตไม่น้อย เพราะถึงกับทรงบำเพ็ญกุศลสวดมนตร์ในอารามพุทธอยู่เป็นเนืองนิตย์เพื่อขอให้พระโอรสมีทายาท แสดงให้เห็นว่าการสืบสกุลนั้นมีความสำคัญเพียงไรต่อสถาบันจักรพรรดิและพระญาติวงศ์

เมื่อจักรพรรดิขึ้นครองราชย์ ตามกฎหมายเถียบบาลแล้ว จักรพรรดินี้ต้องทรงอยู่ในฐานะของ “พระมารดา” หรือพระชนนีของจักรพรรดิ อย่างไรก็ตาม พงศาวดารได้ระบุว่าจากนั้น พระนางอี่หลานไม่พอพระทัยที่ยังทรงเป็นเพียงเจ้าจอมทั้งที่ทรงเป็นพระมารดาแท้ๆ จึงทรงเกลี้ยกล่อมให้พระโอรสคือองค์จักรพรรดิสั่งจำขังพระชนนีพันปีหลวงคือก่อนที่จะนำพระนางพร้อมนางสนองพระโอรสไปประหารด้วยการฝังทั้งเป็นถึง 76 ชีวิต ที่สุสานอดีตจักรพรรดิ

ราชบัณฑิตโง่สี่เลียนผู้ประมวลพงศาวดารฉบับหลวง ได้แทรกข้อวิจารณ์ต่อเหตุการณ์ที่ถือว่ารุนแรงและนองเลือดที่สุดในราชวงศ์หลี่ครั้งนี้ ด้วยการบอกเล่าเหตุการณ์เบื้องหลังซึ่งเล่าลือกันสืบทอดมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เสมือนเป็น “บทเรียน” ว่า

“องค์เถียนตงทรงปริษา พระนางลิงเยิน (Linh Nhan) (พระชนนี) เป็นผู้ลุ่มในพระพุทธศาสนา แต่เหตุใดกลับสังหารพระมารดาขององค์จักรพรรดิ ... ความริษยาคือคุณลักษณะของสตรีเพศโดยแท้” (ผู้แต่ง, ปีพิมพ์ : เลขหน้า)

ความสำคัญของเหตุการณ์ครั้งนั้นไม่ได้มีความหมายเพียงการต่อสู้ชิงอำนาจกันของผู้หญิงชั้นสูงสองคนเท่านั้น หากแต่ผลของเหตุการณ์สังหารหมู่ครั้งที่ถือว่านองเลือดที่สุดในราชสำนักเวียดนาม ยังมีผลกระทบไปถึงการเมืองด้วย เพราะถือว่าการกำจัดพระชนนีและราชครูหลี่ดาวเถ่ง (Ly Dao Thanh) เป็นการยึดอำนาจจากจักรพรรดิ พระมารดากลายเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพระองค์ ผลลัพธ์ในภาพรวม ยังเป็นการทำลายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการที่กำลังปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบที่มีขุนนางเป็นผู้บริหารให้ชะงักไประยะหนึ่ง และอาจ

ทำให้ระบบราชการสมัยหลี่ไม่อาจพัฒนาไปสู่ระบบราชการแบบจีนได้เต็มที่ดังมีการศึกษาในงานด้านประวัติศาสตร์การเมือง แม้การศึกษาสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลักก็ตาม แต่เราคงไม่อาจปฏิเสธถึงปัจจัยด้านความขัดแย้งภายในราชสำนัก ภายในครอบครัวขององค์จักรพรรดิที่ส่งผลสะท้อนต่อชะตาของราชวงศ์หลี่เป็นอย่างยิ่งในเวลาต่อมา

ผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องกับชะตาบ้านเมืองของราชวงศ์หลี่อย่างต่อเนื่องในช่วงหลังของราชวงศ์หลี่ นับแต่รัชสมัยของจักรพรรดิหลี่แอ่งตง (Ly Anh Tong) (ครองราชย์ ค.ศ. 1138-1175) จักรพรรดิขึ้นครองราชย์ขณะทรงพระเยาว์ อำนาจการบริหารราชกิจจึงตกอยู่ในมือของพระมารดา แต่สุดท้ายก็ตกอยู่ในอำนาจของขุนศึกคนใดคนหนึ่ง กระทั่งถึงรัชกาลจักรพรรดิหลี่เหว่ตง (Ly Hue Tong) (ครองราชย์ ค.ศ. 1211-1225) พระมารดา ยังคงมีอำนาจเหนือองค์จักรพรรดิอย่างชัดเจน ตามธรรมเนียมเวียดนามซึ่งรับมาจากจีน พระมารดา ยังมีหน้าที่สรรหาหญิงให้มาเป็นพระชายาของพระโอรส แต่การสมรสก็ไม่พ้นเรื่องการเมือง หญิงที่ได้รับการคัดเลือก ย่อมต้องเป็นเชื้อสายผู้ที่มีตระกูลหรือผู้มีอำนาจอิทธิพล

“การเมืองเรื่องครอบครัว” ตามธรรมเนียมจีนและเวียดนามแบบจีนนั้น ย่อมถือว่าการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างตระกูลหญิงเข้ากับตระกูลฝ่ายชายคือการสถาปนาอำนาจของตระกูลฝ่ายชายเหนือตระกูลฝ่ายหญิงหรืออย่างน้อยก็หวังว่าจะเป็นได้เช่นนั้น ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่ “อุบัติเหตุ” ยังเกิดขึ้นได้เสมอ และกลับกลายเป็นสิ่งที่ให้ผลตรงข้ามกับที่บรรพชนคาดหวังไว้

“อุบัติเหตุ” หรือความพลิกผันเช่นว่านั้นเกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยหลี่ ในช่วงปลายรัชกาลจักรพรรดิหลี่กาวตง (Ly Cao Tong) (ครองราชย์ ค.ศ. 1176-1210) เมื่อเกิดกบฏขึ้นทางเหนือของราชธานีทั้งลองหรือฮานอยในปัจจุบัน กำลังของราชสำนักไม่อาจปราบปรามได้ สภาพเช่นนี้ก็ชี้ให้เห็นถึงสภาพที่อ่อนแออ่อนแอของอำนาจราชสำนักแล้ว กองทัพหลวงที่นำโดยรัชทายาทถึงกลับถูกกบฏตีแตกพ่าย แต่โชคที่ที่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นแถบนั้นคือสกุลเจิ่น (Tran) กำลังสนับสนุนจากสกุลเจิ่นสามารถตีโต้และเอาชนะกองกำลังกบฏได้อย่างไม่น่าเชื่อ จนได้ปูนบำเหน็จจากราชสำนักและให้มีฐานันดรเป็น

ขุนนางชั้นพิเศษ (Kim, 1999 : 120)

ความรู้เรื่องของสกุลเงินคงเป็นที่ประจักษ์อย่างกว้างขวาง เพราะหลังจาก รัชทายาทขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิพระองค์ใหม่ กระบวนการเชื่อมสัมพันธ์สอง ตระกูลก็เริ่มขึ้น จักรพรรดิทรงให้รับตัวบุตรสาวสกุลเงินเข้าวัง พระมรดาหาหนุให้ พระราชทานฐานะให้เป็นเจ้าจอม สิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยคือดูเหมือนว่าเจ้าจอมสกุล เงินผู้นี้ อาจมีฝีมือทางการรบด้วย ซึ่งนับว่าเป็นความพิเศษอีกครั้งของ ผู้หญิงเวียดนามในอดีต เพราะนอกจากเป็นเจ้าจอมแล้ว ยังได้รับตำแหน่งเป็น ราชองครักษ์หญิง ขณะที่พี่ชายได้เป็นขุนศึกใหญ่ คุ่มกำลังในราชธานี และเริ่มมี อิทธิพลเหนือองค์จักรพรรดิและพระมารดามากขึ้นเรื่อย ๆ ญาติฝ่ายชายของเจ้า จอมเงินนี้เอง ที่กลายเป็นตัวแปรพลิกผันการเมืองราชสำนักที่สุดในที่สุด

อำนาจของสกุลเงินมาถึงจุดสูงสุดอย่างที่ไม่อาจเป็นอย่างอื่นไปได้ เมื่อเจ้า จอมจากสกุลเงินได้รับการสถาปนาให้เป็นจักรพรรดินี การขึ้นสู่อำนาจและ ฐานันดรสูงสุดในฝ่ายใน เหนือสตรีทั้งหลายในวังต้องห้ามขององค์จักรพรรดิย่อม อาศัยอำนาจและอิทธิพลของพี่ชาย ฉะนั้นเมื่อน้องสาวเป็นจักรพรรดินี พี่ชายทั้ง สองก็ได้เป็นหัวหน้าองครักษ์วังหลวง และน้องชายอีกคนหนึ่งคือ เงินญโด (Tran Thu Do) ได้เป็นขุนศึกใหญ่คุ่มกำลังรอบราชธานี ซึ่งถือว่าบัดนี้ตระกูลเงินของฝ่ายหญิง ได้บรรลุถึงการชิงอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จในยอดเหนือสุดของโครงสร้างทางการเมือง ราชวงศ์เหลืแล้ว สุดท้ายจักรพรรดิราชวงศ์เหลืถูกบังคับให้สละราชสมบัติและ ไปผนวช จากนั้นจึงมีการสถาปนาทายาทของพระองค์กับพระชายาสกุลเงินเป็น รัชทายาทและขึ้นครองราชย์ขณะมีพระชนม์เพียง 7 พรรษา เป็นจักรพรรดินี เหลืเจียวหว่าง (Ly Chieu Hoang) ถือเป็นหญิงที่เป็นประมุขของค์แรกนับจากกรณี นางจิ้งจิกและจิ้งหี แต่สุดท้ายก็ถูกถอดออกจากบัลลังก์ เงินญโดสถาปนาหลาน ชายที่ยังเยาว์ขึ้นเป็นจักรพรรดิพระองค์ใหม่แห่งราชวงศ์เงิน และคุมอำนาจอยู่ เบื้องหลัง นับเป็นการสิ้นสุดราชวงศ์เหลื และเป็นปรากฏการณ์แรกในประวัติศาสตร์ เวียดนาม ที่ตระกูลของพระชายากลับช่วงชิงอำนาจจากตระกูลฝ่ายพระสวามีได้ สำเร็จ

ผู้หญิงกับศึกสายสกุลสมัยเงิน (ค.ศ. 1225-1400)

ลักษณะหรือวิธีการในการเปลี่ยนราชวงศ์จากหลี่เป็นเจินถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนามนับแต่ยุคเอกราช เป็นครั้งแรกที่ระบบสานสัมพันธ์ทางเครือญาติที่สืบทอดกันมานับแต่ตั้งราชวงศ์ต้องพังพินาศลงตระกูลฝ่ายชายที่หวังจะครอบงำตระกูลฝ่ายหญิงกลับกลายเป็นฝ่ายปราชัยในกลยุทธ์ครั้งนั้น จนราชวงศ์หลี่สิ้นสุดลง

ปัญหาจากอิทธิพลของสายตระกูลฝ่ายหญิงหรือชายของจักรพรรดิที่นำไปสู่การสิ้นสุดราชวงศ์หลี่ได้รับการอ้างถึงและยอมรับว่ามีความสมเหตุสมผลมากไม่ว่าจะเป็นในทัศนะของปัญญาชนสมัยโบราณที่ยึดถือจริยธรรมเป็นแกนในการประเมินสถานการณ์หรืออธิบายการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ หรือทัศนะของนักวิชาการสมัยใหม่ที่มักยึดถือปัจจัยเชิงภววิสัยเป็นเครื่องอธิบายการเปลี่ยนแปลง (See Taylor, 1999)

ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ยังแสดงให้เห็นว่าราชวงศ์เจินได้เรียนรู้ที่มาของปัญหาก่อนหน้า เงินถูโดดถอนตัวไปเป็นผู้สำเร็จราชการ คุมอำนาจอยู่เบื้องหลังจักรพรรดิที่ยังทรงพระเยาว์มาก จากนั้นจึงเริ่มดำเนินการสร้างความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์เจินด้วยวิธีการต่างๆ นับแต่ระบบระเบียบและสถาบันการเมือง แต่ที่ไม่รอช้า คือการจัดระเบียบข้าราชการสำนักหญิงในตำแหน่งฝ่ายในครั้งใหญ่

เริ่มจากการตั้งพระพี่นางของตนหรือ จักรพรรดินีสกุลเจินในอดีตจักรพรรดิราชวงศ์หลี่ ให้เป็นองค์หญิง จากนั้นจึงเริ่ม “กวาดล้าง” เชื้อสายราชวงศ์หลี่ครั้งสำคัญในตำแหน่งฝ่ายใน ด้วยการส่งข้าราชการสำนักหญิงและบรรดาองค์หญิงเชื้อพระวงศ์สกุลหลี่ไปเป็นคู่ครองของ “ชนป่าเถื่อนชายแดน” ในปี ค.ศ. 1226 หรือหลังสถาปนาราชวงศ์ไม่ถึงปี แสดงให้เห็นว่าเงินถูโดดวิตกต่อปัญหาที่อาจเกิดในราชสำนักฝ่ายใน (CM, VI : 3; TT, II : 9)

กระบวนการกวาดล้างและขจัดอิทธิพลของราชวงศ์เก่าด้วยการจัดการกับข้าราชการสำนักฝ่ายหญิงยังคงดำเนินต่อไปด้วยวิธีพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์ของราชวงศ์เจิน ในปี 1237 เมื่อจักรพรรดิเจินเถยตงเจริญพระชันษาถึง 19 พรรษา

เงินญโตได้จัดการนำอดีตจักรพรรดินีหลี่เจียว ผู้ปกครองสตรีองค์สุดท้ายของราชวงศ์เจิ้น ขึ้นถวายให้เป็นพระชายาระดับเจ้าจอมของจักรพรรดิ พระนางหลี่เจียวนั้น ต้องเผชิญกับการลบหลู่พระเกียรติอย่างต่อเนื่อง นับแต่ทรงถูกถอดจากบัลลังก์ลดฐานันดรจากจักรพรรดินีไปเป็นองค์หญิง จากนั้นผู้กุมอำนาจราชวงศ์เจิ้นยังนำพระนางมอบให้เป็นชายาของญาติผู้หนึ่ง ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็น “เวียง” (Vuong) ซึ่งเป็นฐานันดรสูงสุดของเชื้อพระวงศ์ ชะตากรรมของพระนางยิ่งผันแปรต่อไปเมื่อเชื้อพระวงศ์เจิ้นผู้เป็นสวามีต้องโทษ ราชสำนักจึง “ริบ” เอาพระนางไปถวายให้กับองค์จักรพรรดิ โดยอยู่ในฐานะเพียงเจ้าจอม สุดท้ายก็พระราชทานพระนางให้แก่ขุนศึกผู้ตรวจการประจำหัวเมือง เรียกได้ว่าทรงถูกเปลี่ยนมือ อยู่ในการครอบครองของบุรุษหรือสามีถึงสามครั้งสามครา (CM, VI : 3,16-7)

วิธีการสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของราชวงศ์เจิ้นในการสร้างความมั่นคงของราชตระกูลซึ่งไม่ซ้ำแบบยุคใดก่อนหน้ายังเกี่ยวข้องกับการจัดการครอบครัวหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารทั้งหลายแสดงให้เห็นว่า ราชวงศ์เจิ้นยึดถือการมีความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดต่อเนื่องยาวนานถึงปลายราชวงศ์ เริ่มต้นในปี 1251 หรือราว 25 ปีหลังการสถาปนาราชวงศ์ พงศาวดารหลวงทุกฉบับระบุว่า จักรพรรดิได้พระราชทานพระธิดาให้แก่เชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ บางครั้งยังมีการ “เปลี่ยนมือ” ให้เป็นพระชายาของเชื้อพระวงศ์มากกว่าหนึ่งพระองค์ ในทางกลับกันเช่นในปี ค.ศ.1258 จักรพรรดิเจิ้นแถงตง (Tran Thanh Tong) ขึ้นครองราชย์ก็ทรงอภิเษกพระธิดาของเชื้อพระวงศ์สกุลเดียวกันให้เป็นจักรพรรดินี นับเป็นการขัดต่อธรรมเนียมแบบราชสำนักจีนอย่างชัดเจน อาจเรียกได้ว่าเป็นแนวทางสร้างความมั่นคงในราชตระกูลด้วยวิธีที่แตกต่างจากยุคสมัยก่อนหน้าอย่างชัดเจน

ในปี 1318 พงศาวดารระบุว่า จักรพรรดินีเตวียนตือ ถายหว่างถายโหว่ (Tuyen Tu Thai Hoang Thai Hau) สิ้นพระชนม์ เป็นครั้งแรกที่มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับสตรีสูงศักดิ์ของราชวงศ์ในพงศาวดาร จักรพรรดินีพระองค์นี้ คือพระชายาของ “อดีตจักรพรรดิ” เจิ้นแถงตง (Tran Anh Tong) (ค.ศ. 1293-1314) พระบิดาของจักรพรรดิเจิ้นมิงตง (Tran Minh Tong) ในสมัยเจิ้นนั้น มีธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนักที่ไม่ซ้ำแบบใครอีกหนึ่งประการ คือ

การสละราชสมบัติของจักรพรรดิในช่วงพระชนม์หรือช่วงเวลา ที่ “เหมาะสม” จักรพรรดิที่สละราชย์ต้องพระราชทานบัลลังก์ให้แก่จักรพรรดิพระองค์ใหม่ ซึ่งย่อมเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัชทายาท หรือหว่างถายตือ (hoang thai tu) ส่วนอดีตจักรพรรดินั้น ดำรงอยู่ในฐานะ “ที่ปรึกษา” หรือ “จักรพรรดิอาวุโส” หรือ ถายเถื่องหว่าง (thai thuong hoang) ส่วนพระชายาหรือจักรพรรดินีนั้น ดำรงพระยศเป็น ถายหว่างถายไห่ว⁴ (thai hoang thai hau) ราชสำนักจีนใช้ระบบนี้ มาตั้งแต่เริ่มตั้งราชวงศ์ ถายเถื่องหว่าง พระองค์แรกคือ เจินกู่โต

หลังทรงขึ้นครองราชย์จักรพรรดิเจินมิงตง ทรงอภิเษกพระธิดาขององค์ ขายเจินก๊วกเจิน (Tran Quoc Tran) เชื่อพระวงศ์อาวุโสที่มีบทบาทในการรบ ป้องกันประเทศอย่างยิ่งและถือว่ามี “บารมี” มากที่สุดองค์หนึ่งในขณะนั้น สันนิษฐาน ได้เช่นกันว่าการอภิเษกครั้งนี้ย่อมเป็น “การเมือง” แบบราชวงศ์เจินที่สืบทอดกัน มานับแต่เริ่มตั้งราชวงศ์สังเกตได้ว่าพระชายานั้นได้รับการสถาปนาเป็นจักรพรรดินี หรือหว่างไห่ว ทันที แต่เบื้องหลังหรือผลพลอยได้ของการนี้ ย่อมเกี่ยวข้องกับการ คัดหวังอำนาจของผู้เป็นพระบิดาของจักรพรรดินี้ หาใช่เป็นเรื่องของจักรพรรดิ และจักรพรรดินีเพียงลำพังไม่ และแน่นอนว่าจักรพรรดิเจินมิงตงยังทรงมีพระชายา รongอื่นๆ อีก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระธิดาร่วมสายสกุลเจิน แต่พบว่ายังทรงมีพระ ชายารongที่เป็นคนนอกสกุลเจินอย่างน้อย 2 พระองค์ ซึ่งเป็นเชื้อสายของผู้มี อิทธิพลสกุลเล (Le) จากเมืองแทงหว่า (Thanh Hoa) ซึ่งจะกลายเป็นสายสกุลที่มี อิทธิพลและอำนาจอย่างที่สุดในช่วงปลายราชวงศ์เจิน สภาพการณ์เช่นนี้ย่อม ไม่อาจเลี่ยงปัญหาขัดแย้งภายใน “ครอบครัว” ของพระองค์ได้

4 ตำแหน่ง “จักรพรรดิอาวุโส” นี้ไม่ทราบที่มาและเหตุผลเบื้องหลังชัดเจนแม้ในปัจจุบันนี้ อย่างไร ก็ตามตำแหน่งนี้เริ่มขึ้นในจีนก่อน เรียกว่า ไท่ซางหว่าง แต่ในกรณีของจีนนั้นมีเพียงครั้งเดียวที่มี การตั้งตำแหน่งนี้ คือสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 617-907) แต่เป็นการ “ปลด” จักรพรรดิเดิม อีก กรณีหนึ่งนั้นเกิดขึ้นในญี่ปุ่น สมัยเฮอิอัน (ค.ศ. 794-1185) เรียกว่า อินเซอิ ทั้งสองกรณีนั้นส่วน มากจักรพรรดิอาวุโสไม่มีอำนาจหรืออิทธิพลต่อราชกิจมากนัก ต่างจากกรณีเวียดนามที่จักรพรรดิ อาวุโสมีอำนาจและอิทธิพลเหนือจักรพรรดิปัจจุบันอย่างชัดเจน

เรื่องราวของความขัดแย้งระหว่างจักรพรรดินีกับพระชายารอง ดูเหมือนเริ่มขึ้นในรัชกาลจักรพรรดิเจิ่นแอ่งตง พระบิดาของจักรพรรดิเจิ่นมิงตง พงศาวดารฉบับหนึ่งระบุว่า จักรพรรดิเจิ่นแอ่งตงทรงมีพระชายาหลวงหรือจักรพรรดินีคือ พระนางบ่าวตือ (Bao Tu) และมีพระชายารองหรือเจ้าจอม ตำแหน่งถ้ายฟี (thai phi) ที่เชื่อได้ว่าทรงโปรดปรานไม่น้อย คือ พระนางฮุยตือ (Huy Tu) และพระนางฮุยตือเองก็อาจทรงรับทราบถึงความรู้สึกนี้ และทรงปรารถนาแสดงพระราชอำนาจประชันกับพระชายาหลวง ดังเหตุการณ์ในวันหนึ่งซึ่งพระนางทั้งสองตามเสด็จจักรพรรดิเจิ่นแอ่งตงทางชลมารค เจ้าจอมฮุยตือทรงต้องการให้มีเรือองครักษ์ตามเสด็จมีจำนวนทัดเทียมกับจักรพรรดินี แต่ถูกปฏิเสธจากหัวหน้าราชองครักษ์ที่ทูลให้ยึดมั่นกฎมณเฑียรบาลอย่างเคร่งครัด และจักรพรรดิยังทรงยอมรับจึงไม่ทรงทำตามพระประสงค์ของเจ้าจอม และยังชื่นชมหัวหน้าราชองครักษ์ว่าจงรักภักดี (CM, IX : 18)

ปัญหาในสมัยจักรพรรดิเจิ่นมิงตงที่เกี่ยวข้องกับพระญาติวงศ์จักรพรรดินีเกิดขึ้นหลังการสถาปนาจักรพรรดินีไม่กี่ปี เมื่อจักรพรรดินียังไม่ทรงมีพระประสูติกาลพระโอรส ขณะที่พระชายารองบางพระองค์มีพระโอรส เชื่อพระวงศ์ และข้าราชการสำนักส่วนหนึ่งได้รวมตัวกันกราบทูลให้จักรพรรดิทรงตั้งรัชทายาทที่เป็นพระโอรสจากพระชายาอื่น แต่พระบิดาของจักรพรรดินี ที่อยู่ฐานะของ “พ่อตา” ทรงพยายามทูลแย้ง โดยให้รองกว่าจักรพรรดินีมีพระประสูติกาล ซึ่งจักรพรรดิก็ทรงเห็นคล้อยตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้อีกฝ่ายขัดเคืองไม่น้อย และสุดท้ายก็ปรากฏว่ามีเชื้อพระวงศ์ส่วนหนึ่งกล่าวหาพระบิดาของจักรพรรดินีว่ากำลังวางแผนก่อกบฏขณะเดียวกันถึงกับมีเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ส่งคนไปลอบทำร้ายจักรพรรดินี สุดท้ายจักรพรรดิเจิ่นมิงตงจำต้องยอมทรงลงพระอาญา “พ่อตา” องค์ชายเจิ่นก๊วกเจิ่นอย่างปราณี ด้วยการจำขังไว้ในวัด จนพระบิดาจักรพรรดินีทรงอดอาหารกระทั่งสิ้นพระชนม์ในที่สุดจากนั้นยังทรงเวนภาระในการสอบสวนและลงอาญาเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ที่ลอบทำร้ายจักรพรรดินีแก่ขุนนางพลเรือน และต้องนับเป็นการสูญเสีย “ขุนศึก” คนสำคัญของราชวงศ์เจิ่นไปในที่สุด (CM, IX : 25)

ความขัดแย้งที่ร้ายแรงที่สุดในราชสำนักตั้งแต่สถาปนาราชวงศ์จินในรอบ ศตวรรษเกิดขึ้นหลังปี 1329 ครั้งนั้นดูเหมือนจักรพรรดิเจินมิงตงทรงเบื่อหน่ายกับการเมืองภายในราชตระกูลไม่น้อย สุดท้ายทรงสละราชสมบัติและตั้งพระโอรส คือองค์ชายเจินเหวี่ยง (Tran Vuong) ซึ่งมีพระชันษาเพียง 10 พรรษาเป็น จักรพรรดิเจินเทียนตง (Tran Hien Tong) แนนอนที่อำนาจการปกครองสูงสุด ย่อมอยู่ในพระหัตถ์ของจักรพรรดิอาวุโสเจินมิงตง และดูเหมือนไม่ทรงลดกระแส ขัดแย้งในราชสำนัก ด้วยยังทรงตั้งพระโอรสจากพระชายารอง นอกสายสกุลเจิน ให้เป็นรัชทายาท แม้เพิ่งผ่านวิกฤตการณ์รุนแรงมาเพราะเรื่องนี้ก็ตาม (TT, II : 117)

จักรพรรดิเจินเทียนตงสิ้นพระชนม์ในปี 1341 เมื่อมีพระชันษาเพียง 23 พรรษา ไม่ปรากฏว่าทรงอภิเษกกับหญิงใด และไม่ทรงมีทายาท ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า จักรพรรดิอาวุโสเจินมิงตงอาจยังไม่ทรงวางพระทัยต่อสถานการณ์ในราชตระกูลมากนัก จึงทรงกระทำการที่ “ผิดต่อธรรมเนียม” อีกครั้ง ด้วยการไม่ทรงจัดหาพระชายา ให้แก่พระโอรส

จักรพรรดิอาวุโสเจินมิงตงทรงจัดการตั้งจักรพรรดิพระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ ในปี ค.ศ.1341 ขณะมีพระชนม์เพียง 6 พรรษา จักรพรรดิพระองค์ใหม่คือ เจินสุดง (Tran Du Tong) นี่ยังทรงเป็นพระโอรสของพระชายารอง ที่ได้รับการ ยกฐานะขึ้นเป็น พระนางเหว่ตือหว่างถายโหว่ (Hue Tu hoang thai hau) ไม่ใช่ “หว่างถายฟี่” ที่แสดงฐานะว่าเป็น “เมียรอง” อีกต่อไป แต่กลับมีฐานะเสมอ เหมือน จักรพรรดินีไปแล้ว ไม่ว่าด้วยเหตุผลใด สถานการณ์ภายในราชสำนักกำลังเข้าสู่ความยุ่งเหยิงมากขึ้นเรื่อยๆ

วิกฤตการณ์ในสายตระกูล (ค.ศ. 1369-1400)

เรื่องราวความขัดแย้งรุนแรงในราชวงศ์จินปะทุอีกครั้งในปี 1369 เมื่อ จักรพรรดิเจินสุดงสิ้นพระชนม์ในปี 1369 พงศาวดารหลวงฉบับหลักทั้งหมดระบุ ต้องตรงกันว่า จักรพรรดิไม่มีพระโอรส ผู้เข้ามามีบทบาทในการตั้งรัชทายาทอย่าง โดดเด่นที่สุดกลับกลายเป็นพระชนนีพันปีหลวงหรือพระนางเหียนตือหว่างถายโหว่ โดยทรงแสดงพระราชอำนาจด้วยการเสนอให้ตั้งโอรสบุญธรรมขององค์ชายสกุล

เงินพระองค์หนึ่ง องค์ชายผู้นั้นคือ เชื่องเหียดเล่ (Duong Nhat Le) และทรงสามารถโน้มน้าวให้ขุนนางอาวุโสและเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายยอมรับ “คนนอกสกุล” (nguoi ngoai ho) ผู้นี้ให้ครองราชย์ได้ นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งแรกในสมัยเงินอย่างสำคัญ 2 ประการ คือ หนึ่ง พระชนนีมีบทบาทในการเลือกสรรรัชทายาทอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ยังไม่ใช้พระชนนีที่เป็นจักรพรรดินีด้วย และสอง คือการตั้งจักรพรรดิจากคนนอกสายตระกูล (TT, II : 146)

แต่เหตุการณ์ต่างๆ หาได้สงบลงอย่างที่พระนางเหียนต้อคาดไว้ หลังจากนั้นไม่กี่เดือน พงศาวดารระบุว่าพระนางเหียนต้อ ที่ทรงอิทธิพลต่อการตั้งรัชทายาทและคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อราชบัลลังก์ด้วย ทรงแพร่ข่าวว่า จักรพรรดิเชื่องเหียดเล่ ไม่ใช่สายตระกูลแท้จริงของราชวงศ์เงิน และยังเป็นลูกติดท้องของนางคณะละครอาชีพต่ำต้อยในสังคมเวียดนามจารีต ที่เฟื้ออภัยมีรูปโฉมต้องพระทัยขององค์ชายเชื้อพระวงศ์ จึงทรงบีบให้ยกนางผู้นั้นให้เป็นชายาของพระองค์ กระทั่งให้กำเนิดเชื่องเหียดเล่ เหตุนี้พงศาวดารเวียดนามทั้งหมด จึงไม่ยอมรับจักรพรรดิพระองค์นี้ว่าเป็นจักรพรรดิพระองค์หนึ่งในราชวงศ์เงินแต่อย่างใด

เมื่อข่าวเกี่ยวกับพระประวัติกลับของจักรพรรดิแพร่ไปทั่วพระราชวัง ย่อมทำให้จักรพรรดิทรงไม่พอพระทัยและหมายถึงอันตรายต่อราชบัลลังก์ของพระองค์ พงศาวดารระบุว่าในที่สุดจึงทรงลอบปลงพระชนม์พระชนนีเหียนต้อด้วยการวางยาพิษ เมื่อก่อนสิ้นปี 1369 เหตุการณ์ยิ่งบานปลายสืบเนื่องเกินกว่าจะควบคุม ได้ต่อไป สังเกตได้ว่าผู้เขียนพงศาวดารถึงกับระบุว่า พระชนนีสิ้นพระชนม์ด้วยการถูกวางยา ไม่ว่าเรื่องนี้มีมูลหรือจริงเท็จเพียงใด แต่ก็มีรอยรอยที่ทำให้เชื่อได้ว่าการสิ้นพระชนม์ของพระชนนีพันปีหลวงก่อให้เกิดกระแสแพร่สะพัดขณะนั้นว่าเป็นการกระทำของจักรพรรดิเชื่องเหียดเล่ เหตุนี้จึงเกิดการตอบโต้ชำระแค้นตามมา แสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจของพระชนนีพระนางเหียนต้อว่ามีล้นพ้นเพียงใดในยุคนั้น

จากนั้นไม่นาน เชื่องเหียดเล่ยังทรงดำเนินการกวาดล้างปรปักษ์ใกล้เคียงพระองค์ไปคราวนี้คือ “ฟอตา” ของพระองค์เอง ซึ่งเป็นองค์ชายสกุลเงิน กงดิงเวืองเงินฝู (Cung Dinh Vuong Tran Phu) พระโอรสของจักรพรรดิอาวุโสเงินมิงตง

แต่ไม่สำเร็จ กงตั้งเวียงเสด็จหนึ่งลงไปรวมพลกับเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ได้สำเร็จ เมื่อเหตุการณ์ในราชสำนักก้าวเข้าสู่วิกฤตการณ์จากเรื่องศึกชิงอำนาจในสายตระกูลอย่างสมบูรณ์แล้ว เชื้อพระวงศ์สกุลเจิ่นที่ “กินเมือง” อยู่ในหัวเมืองทางใต้ โดยเฉพาะแถบเมืองแหงหวา ได้เริ่มรวมตัวเป็นกองกำลังต่อต้านจักรพรรดิเซี่ยงเหยิตเล่แล้ว

ในช่วงเวลานี้ น่าสนใจไม่น้อยที่ปรากฏบทบาทของสตรีสูงศักดิ์พระองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระธิดาของจักรพรรดิอาวสุโสะเจิ่นมิงตงกับพระชนนีเหียนตือที่ถูกปลงพระชนม์ พระนามว่า องค์หญิงเทียนนิง (Thien Ninh Cong Chua) หรือ เจิ่นห่งอกทา (Tran Ngoc Tha) ที่แสดงพระองค์เป็นผู้นำกำลังองค์กรภักษสรีไปสมทบกับกำลังของเชื้อพระวงศ์อื่นๆ และนำสังเกดอีกเช่นกันที่ผู้บันทึกพงศาวดารทั้งหลายถึงกับอ้างพระวาจาขององค์หญิงพระองค์นี้ที่มุ่งมาดปรารถนา นำทัพชิงอำนาจคืน ซึ่งถือว่าสวนทางกับทัศนคติต่อสตรีแบบจีนไม่น้อย และดูเหมือนว่ากองกำลังของพระนางยังมีศักยภาพสูงมากและพระองค์เองก็อาจมีฝีมือทางการรบอีกด้วย จากนั้นไม่ถึงเดือน ปรากฏว่ากองกำลังเชื้อพระวงศ์เจิ่นสามารถรุกขึ้นสู่ราชธานีทั้งลอง ได้อย่างรวดเร็ว จนสามารถสังหารจักรพรรดิเซี่ยงเหยิตเล่ได้ในที่สุด จากนั้นจึงสถาปนาให้กงตั้งเวียง เป็นจักรพรรดิ ต่อมาคือ จักรพรรดิเจิ่นห่งตง (Tran Nghe Tong) (ค.ศ. 1370-1372)

เสร็จจากศึกชิงอำนาจในราชตระกูลเพียงหนึ่งปี เวียดนามต้องเผชิญกับการรุกรานของพวกจามที่คงอาศัยช่วงเวลาเมื่อเวียดนามกำลังวุ่นวายอยู่กับศึกภายใน กำลังพลและขุนศึกสกุลเจิ่นส่วนใหญ่คงสูญเสียชีวิตไปกับวิกฤตการณ์ในตระกูลครั้งนั้น เพราะปรากฏว่าพวกจามสามารถยกทัพขึ้นเหนือได้อย่างรวดเร็วไม่น่าเชื่อ เหมือนไม่มีปราการหรือกองทัพใดๆ ของฝ่ายเวียดนามขวางกั้นไว้เลย หรือมิฉะนั้นราชสำนักก็ยังไมทันมั่นพอจะรับศึกได้ทัน จนที่สุดพวกจามก็เข้าถึงราชธานีทั้งลอง ราชสำนักต้องรีบย้ายหนีไปยังหมู่บ้านเล็กๆ ทางเหนือชั่วคราว พวกจามมีธรรมเนียมการรบเพียงการปล้นชิง เผาทำลายและกวาดต้อนผู้คนจากเมืองที่ตีได้เท่านั้น และขณะที่พวกจามเริ่มถอยกำลังกลับ ฝ่ายเวียดนามก็เริ่มตั้งตัวได้และเป็นฝ่ายรุกไล่กลับอย่างรวดเร็วเช่นกัน หลังศึกจามไม่กี่เดือน

❑วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง

จักรพรรดิแห่งดงทรงสละราชย์สมบัติให้แก่พระอนุชาคือ จักรพรรดิเงินเสว่ดง (Tran Due Tong) (ค.ศ. 1372-1377)

โห่กู่ยลี: สกุลหญิงลัมล้งสกุลชาย

ในช่วงเวลาตั้งแต่ศึกสายตระกูลและศึกจามนั้น ชื่อของโห่กู่ยลีสักปรากฏขึ้น และเป็นบุคคลสำคัญของสายสกุลฝ่ายหญิงที่มีสัมพันธ์กับราชตระกูลเงิน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการทำศึกทั้งสองครั้ง

โห่กู่ยลีนั้นเป็นเชื้อสายชาวจีนที่อพยพมายังเวียดนาม ต่อมากลายเป็นบุตรบุญธรรมของผู้มีอิทธิพลผู้มั่งคั่งในเมืองแทงหวา ถือสกุลเล เชื้อสายสกุลเลนี้มีสัมพันธ์กับราชตระกูลเงินในรัชกาลจักรพรรดิเงินมิงดง ที่ทรงกระทำการฟื้นฟูธรรมเนียมเรื่องการสมรสเป็นครั้งแรก ด้วยทรงรับเอาธิดาสกุลเลมาเป็นพระชายาถึงสองพระองค์ พระองค์หนึ่งเป็นพระมารดาในจักรพรรดิเงินแห่งดง อีกพระองค์เป็นพระมารดาของจักรพรรดิเงินเสว่ดงที่เป็นพระอนุชาของจักรพรรดิเงินแห่งดง (Whitmore, 1985)

เห็นได้ว่าสายสกุลเลมีความสำคัญอย่างยิ่งในราชสำนักเงินมาช้านาน นอกจากในฐานะของพระมารดาจักรพรรดิถึงสองพระองค์ด้วยแล้ว ต่อมาโห่กู่ยลียังถวายน้องสาวของตนให้จักรพรรดิเงินเสว่ดงและได้เป็นถึงจักรพรรดินี (TT, II : 157) นับเป็นการปิดฉากธรรมเนียมการมีสัมพันธ์ร่วมสายตระกูลของราชวงศ์เงินที่สืบทอดมาเกือบสองร้อยปีลงอย่างสิ้นเชิง และเมื่อวิธีการสืบสัมพันธ์เช่นนั้นมีความหมายในเชิงความมั่นคงของราชวงศ์ด้วยแล้ว เหตุการณ์นี้จึงมีผลโดยตรงต่อราชวงศ์เงินอย่างยิ่ง

การสร้างอำนาจทางการเมืองของโห่กู่ยลีผ่านสายสัมพันธ์เช่นนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วจนน่าตกใจ เมื่อธิดาของโห่กู่ยลีถูกอภิเษกให้เป็นพระชายาหลวงหรือจักรพรรดินีในจักรพรรดิเสว่ดงอย่างง่ายดาย สันนิษฐานได้เลยว่าจักรพรรดิเองอาจทรงอยู่ในฐานะจำยอมและไร้ทางเลือกแล้ว

สถานการณ์ในสายสกุลเงินกลับพลิกผันอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมาเมื่อจักรพรรดิเสว่ตงสละราชสมบัติให้แก่พระอนุชาในปี 1377 เป็นไปได้ว่าจักรพรรดิเสว่ตงทรงรับรู้ได้ถึงก่อกวนจากผู้มีอิทธิพลสายสกุลโห่ที่ก้าวล่วงเข้าไปถึงโลกส่วนพระองค์แล้ว การขึ้นสู่อำนาจของพระอนุชาจึงบ่งบอกถึงความขัดเคืองในเรื่องนี้อย่างชัดเจน เพราะปรากฏว่าจักรพรรดิพระองค์ใหม่ พระนามว่าเต่เหียน (De Hien) หรือ เจิ่นเฟ่เต่ (Tran Phe De) (ครองราชย์ ค.ศ.1377-1388) จักรพรรดิพระองค์นี้กระทำการกระทบต่อสกุลเล ด้วยการเลือกพระชายาด้วยพระองค์เอง คือพระชนินุสฐานของจักรพรรดิเสว่ตงเป็นจักรพรรดินี ซึ่งเป็นการย้อนกลับไปหาระบบสืบสัมพันธร่วมสายสกุลเดียวกัน อันเป็นระบบธรรมเนียมดั้งเดิมของราชวงศ์เจิ่น อีกครั้งหนึ่งหลังจากละเลยมาตั้งแต่รัชกาลจักรพรรดิเจิ่นมิงตง ทั้งยังสันนิษฐานได้ว่าเชื้อพระวงศ์เจิ่นกำลังหาทางออกให้แก่สภาพตกต่ำเสื่อมทรุดของ ราชตระกูลด้วยวิธีการแบบดั้งเดิม

การตั้งพระชายาหลวงหรือจักรพรรดินีที่มาจากสายเลือดสกุลเจิ่นย่อมหมายถึงผลกระทบต่อการสร้างอำนาจของโห่กุยลืออย่างชัดเจน ความก่อกวนนี้ดูเหมือนไม่ได้เกิดขึ้นกับโห่กุยลือเพียงผู้เดียว แต่ผลกระทบที่หนักหน่วงยิ่งกว่านั้นได้เกิดแก่อดีตจักรพรรดินีสกุลเลในอดีตจักรพรรดิเจิ่นเห่งตง ซึ่งดูเหมือนต้องทรงรับผลกระทบอย่างน้อยถึงสองทาง ทางแรก การขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิเจิ่นเฟ่เต่ ไม่ได้ทำให้พระนางเปลี่ยนฐานะเป็นพระชนนีพันปีหลวง หมายถึงไม่ทรงมีโอกาสร่วมพระราชมารดาหรือมีอิทธิพลใดๆ เหนือจักรพรรดิพระองค์ใหม่ เพราะจักรพรรดิพระองค์ใหม่นั้นมีศักดิ์เป็นน้องพระสวามีหรือน้องของพระนางเอง ทั้งพระนางยังคงอยู่ในสภาพเหมือน “ปลดระวาง” เป็นเพียงอดีตจักรพรรดินีใช้ชีวิตคู่อยู่กับอดีตพระจักรพรรดิที่ทรงพอพระทัยในการวางพระราชอำนาจทั้งจักรพรรดิพระองค์ใหม่ยังเป็นพระอนุชาของพระองค์ ไม่ใช่ทายาทเยาว์วัยที่ต้องทำให้อดีตจักรพรรดิมีภาระในการกุมบังเหียนราชกิจเหมือนสมัยก่อนหน้า และหากพลาดพลั้ง พระชายาหรือพระชนนีพันปีหลวงก็สามารถเข้าแทรกแซงราชกิจได้จนไม่อาจควบคุม ซึ่งได้นำความพินาศมาสู่ราชสำนักและประเทศชาติเหมือนเช่นเหตุการณ์ก่อนหน้านี้

ส่วนทางที่สองนั้น จักรพรรดินิสกุลเลดูเหมือนทรงขอข้าพระทัยอย่างยิ่งที่ทรงให้กำเนิดพระโอรส แต่พระสวามีกลับไม่สถาปนาพระโอรสในอุทรให้เป็นรัชทายาทและเป็นจักรพรรดิ ซึ่งเหมือนเป็นการขัดต่อธรรมเนียมที่ควรเป็นอยู่แล้ว และในฐานะพระมารดาในราชวงศ์ ก็ย่อมมีความหวังสูงสุดเพียงให้พระโอรสขึ้นเป็นพระประมุขเท่านั้น ไม่ว่าข้อสันนิษฐานเรื่องนี้จะจริงหรือไม่อย่างไร แต่ปรากฏว่าในปี 1381 หรือเพียง 3 ปี หลังการสละราชย์สมบัติและการขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิเจิ่นเฟเต๋ อดีตจักรพรรดินิสกุลเลทรงสิ้นพระชนม์ลงในที่สุด ผู้บันทึกพงศาวดารหลวงฉับหนึ่งถึงกับระบุว่า เพราะทรง “ตรอมพระทัย” ที่พระโอรสไม่ได้เป็นพระจักรพรรดิ (CM, XI : 4-5)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนสกุลเลย่อมส่งผลโดยตรงถึงโห่ก्यूลี ที่ยังครองอำนาจและอิทธิพลในราชสำนัก โห่ก्यूลีจึงเริ่มตอบโต้ด้วยอาศัยสายสัมพันธ์ที่ยังเหลืออยู่บ้างกับอดีตจักรพรรดิ ด้วยการพยายามทูลให้ทรงปลดจักรพรรดิเจิ่นเฟเต๋สุดท้ายก็ทรงยอมกระทำตาม ซึ่งอาจเป็นด้วยทรงตระหนักถึงความสามารถและคุณงามความดีเกี่ยวกับราชกิจของโห่ก्यूลี โดยเฉพาะเมื่อโห่ก्यूลีเคยนำทัพมียึดต่อพวกจามมาก่อน ทั้งยังเป็นผู้นำตระกูลผู้มีอิทธิพลในหัวเมืองชายแดนใต้ที่อยู่ในสถานการณ์เปราะบางกับภัยจากต่างแดน ยิ่งแสดงให้เห็นว่าบัดนี้ดูเหมือนว่าสายสกุลเจิ่นได้กลับไปสู่ฐานะเป็นรองอีกครั้งและไม่มีวันพลิกสถานะกลับคืนมาได้อีก

ปี 1388 จักรพรรดิพระองค์ใหม่คือพระโอรสองค์สุดท้ายของอดีตจักรพรรดิเจิ่นเหงะตง สถานะของราชวงศ์เจิ่นกลับย่ำแย่อีกครั้ง เมื่อจักรพรรดิเจิ่นถ่วนตง (Tran Thuan Tong) ทรงมีพระชนม์ไม่ถึง 10 พรรษา โห่ก्यूลีไม่รอช้าที่จะกระชับอำนาจให้มั่นคงขึ้นอีกด้วยการถวายเป็นชายาหลวงหรือจักรพรรดินีทันทีในปีต่อมา และนับแต่นั้นโห่ก्यूลีก็นำสายสกุลเลพลิกขึ้นครองอำนาจเหนือสายสกุลเจิ่นอย่างเด็ดขาด รวดเร็วและเหี้ยมเกรียม เช่น การปลดและสังหารเชื้อพระวงศ์สกุลเจิ่นที่เหลือหรือแสดงตนเป็นปรปักษ์กับตนอย่างชัดเจน ซึ่งเหตุการณ์ที่ผ่านมาย่อมทำให้เชื้อพระวงศ์เจิ่นรู้สึกว่าการอยู่ภายใต้การปกครองของราชตระกูลเลไม่ต่างอะไรกับเมื่อครั้งกรณีเซื่องเหยิตเล่แต่ดูเหมือนว่าครั้งนี้ราชตระกูลเจิ่นหมดสิ้นเรี่ยวแรงที่จะต่อต้านศัตรูและรักษาตัวให้อยู่รอดได้เหมือน

เช่นนั้นแล้ว กระทั่งในปี 1398 จักรพรรดิเจินถ่วนตงยอมสละราชบัลลังก์และไม่มี การตั้งจักรพรรดิใหม่ โห่กู่ยี่ตั้งตนเป็น “ดาวยี่เวียง” ปิ่ต่อมาพงศาวดารระบุว่า อดีตจักรพรรดิเจินถ่วนตงทรงถูกโห่กู่ยี่ปลงพระชนม์ และในที่สุด โห่กู่ยี่ได้ตั้ง ตนเป็นจักรพรรดิในปี 1400 เป็นการสิ้นสุดราชวงศ์เจินอย่างเป็นทางการและยัง เป็นการสิ้นสุดด้วยการล่มสลายของสายสกุลจักรพรรดิหรือสายสกุลฝ่ายชาย ด้วย สายสกุลของฝ่ายหญิง ด้วยการเมืองและการช่วงชิงอำนาจระหว่างสายตระกูลเป็น ครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนามนับแต่หลุดพ้นจากการปกครองของจีน

สรุป

ผู้หญิงเวียดนามแม้มีสถานะดั้งเดิมที่ไม่ต่ำต้อยหรือถูกตีกรอบด้วยข้อ กำหนดเคร่งครัดเหมือนเช่นในจีนหรืออินเดีย แต่เมื่อเวียดนามเริ่มรับวัฒนธรรม และระบบการปกครองแบบจีนมาใช้ สถานะ หน้าที่และบทบาทของผู้หญิงย่อม เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้หญิง ในราชสำนักก่อนในช่วงชั้นอื่น ตามเงื่อนไขที่ราชสำนักเป็นผู้รับอารยธรรมจากจีน อย่างจริงจังที่สุด ผู้หญิงจึงถูกจัดวางให้อยู่ในตำแหน่งใหม่ในโลกที่เปลี่ยนไป

การดำรงอยู่ของราชวงศ์หลีและเจิน ซึ่งเป็นราชวงศ์แรก ๆ ที่รับเอารูปแบบ การปกครองและวัฒนธรรมแบบจีนมาใช้ได้สร้างหลักเกณฑ์ใหม่แก่ผู้หญิงในราช สำนักของตน และตามมาด้วยการจัดการระบบครอบครัวหรือราชตระกูล ซึ่งเป็น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงโดยตรง สายสัมพันธ์ระหว่างจักรพรรดิกับพระชายาทั้ง พระชายาหลวง หรือจักรพรรดินีและพระชายารอง หรือเหล่าเจ้าจอม จนถึงผู้เป็น พระชนนีของจักรพรรดิ เริ่มแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนไป เห็น ได้ว่าผู้หญิงชั้นสูงเหล่านี้คือผู้ทรงอำนาจและอิทธิพลต่อความเป็นไปของราชวงศ์ อย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งในระบบการจัดการครอบครัวและราชวงศ์ที่เกี่ยวข้อง กับธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งลอกแบบอย่างมาจากจีน แต่ผู้ปกครองเวียดนามของ แต่ละราชวงศ์ต่างปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการให้สอดคล้องต้องกับทัศนะ การรับรู้ ทางวัฒนธรรมและความเป็นจริงของยุคสมัย

จักรพรรดิราชวงศ์หลี่มีธรรมเนียมแบบจีนด้วยการตั้งจักรพรรดินีมากกว่าหนึ่งพระองค์ นำไปสู่การชิงอำนาจอย่างรุนแรงระหว่างสตรีผู้แวดล้อมจักรพรรดิที่ต้องการให้พระโอรสของตนเป็นจักรพรรดิ การเมืองในราชสำนักหลี่ตอนปลายตกอยู่ในมือของพระชนนีและสายตระกูลของพระชนนีจนราชวงศ์ต้องสิ้นสุดลงในสมัยราชวงศ์เจิ้น แม้ดูเหมือนว่าผู้ปกครองได้พยายามป้องกันและรักษาความมั่นคงของราชวงศ์ให้อยู่ในกำมือของตระกูลฝ่ายจักรพรรดิจนถึงกับเลือกใช้การสืบสายตระกูลแบบร่วมสายเลือดเดียวกัน แต่สุดท้ายต้องเผชิญกับปัญหาขัดแย้งชิงอำนาจแม้ในหมู่สมาชิกร่วมตระกูลเดียวกัน สถานการณ์ยิ่งเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อสายตระกูลฝ่ายหญิงที่ไม่ใช่สายตระกูลเดียวกับพระราชวงศ์สามารถช่วงชิงอำนาจจากความขัดแย้งภายในสายตระกูลของฝ่ายชายได้ จนขึ้นมามีอำนาจแทนที่อย่างเด็ดขาดและนำไปสู่การสิ้นสุดราชวงศ์ในที่สุด

ประเด็นปัญหาดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการทางการเมืองและสังคมจากภายในราชสำนักสู่โลกสามัญชนอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แม้มักไม่ได้รับการให้ความสำคัญนักในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เวียดนามสมัยใหม่ แต่หลักฐานทั้งหลายชี้ให้เห็นว่าการเมืองในราชสำนักเกี่ยวข้องกับเรื่องของผู้หญิง โยงใยไปถึงผลประโยชน์ของสายตระกูล ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของราชวงศ์หลี่และเจิ้น โดยเฉพาะเมื่อปัญหาดังกล่าว ได้ทำลายความมั่นคงของ “แกนกลาง” ของอำนาจรัฐจนหมดสิ้น จึงส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศโดยรวม นำมาซึ่งความขัดแย้งและทำลายล้างในหมู่ชนชั้นนำ ความยุ่งเหยิงในการจัดการบริหารปกครองในประเทศจนถึงการปราชัยต่อข้าศึกภายนอกเช่นในกรณีราชวงศ์เจิ้นที่ราชธานีต้องถูกทำลายด้วยข้าศึกมากกว่าหนึ่งครั้ง

อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพอดีตที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในประวัติศาสตร์ของเวียดนาม ยังแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวของผู้หญิงในหน้าประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับทัศนะและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย จากยุคแรกเริ่มที่เวียดนามยังรักษาโลกทัศน์แบบพื้นเมืองไว้ ไปสู่โลกทัศน์แบบปัญญาชนสำนักขงจื้อ แท้จริงการแสดงบทบาทของผู้หญิงในประวัติศาสตร์เวียดนามไม่อาจตัดขาดจากบริบทแวดล้อมด้านอื่น ผู้หญิงในเวียดนามอาจไม่ต่างจาก “ตัวละคร” อื่น

ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เป็นทั้งผู้กำหนดบทบาทหน้าที่ของตนต่อสภาพแวดล้อมและผู้ดำเนินตามหรือตกอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมดังตัวอย่างที่ปรากฏในราชสำนักเวียดนามสมัยหลีและเจิ่นในการศึกษานี้

บรรณานุกรม

อนันท์ธนา เมธานนท์. ประวัติศาสตร์เวียดนาม: รวมงานเขียนว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์และทัศนะต่ออดีต. อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2546.

Dai Viet Su Ky Toan Thu (TT). Hanoi: NXB Khoa Hoc Xa Hoi, 1998.

Ebrey, Patricia. **The Inner Quarters: Marriage and the Lives of Chinese Women in the Sung Period.** Berkeley, CA: University of California Press, 1993.

Hinsch, Bret. **Women in Early Imperial China.** Cambridge: Harvard University Press, 1994.

Kham Dinh Viet Su Thong Giam Cuong Muc (CM). Hanoi: NXB Giao Duc, 1998.

Marr, David. **Vietnamese Tradition on Trial.** Berkeley, CA: University of California Press, 1981.

Taylor, Keith Weller. "Vietnam" in Nicholas Tarling (Ed.) **The Cambridge History of Southeast Asia: Volume One: From early times to c.1500.** Singapore: Cambridge University Press, 1999 : 136-153.

Tran Trong Kim. **Viet Nam Su Luoc.** Hanoi: NXB Van Hoa, 1999.

Watson, Ruby & Ebrey, Patricia. **Marriage and Inequality in Chinese Society.** Berkeley, CA: University of California Press, 1991.

Whitmore, John K. **Vietnam, Ho Quy Ly, and the Ming (1371-1421).** New Haven, Conn : Yale Center for International and Area Studies, 1985.

Wolters, Oliver. "Assertions of Cultural Well-being in Fourteenth-Century Vietnam." **Journal of Southeast Asian Studies.** 10 (September 1979): 435-50; and 11 (March 1980): 74-90.

_____. "A sertions of Cultural Well-being in fourteenth - Century Vietnam". **Journal of Southeast Asian studies.** 11 (March : 1980) : 74 - 90.

Women and clan politics in the Vietnamese courts during Ly and Tran dynasties (A.D. 1010-1400)

Ananthana Methanont

This article will study the roles of women in the Vietnamese court of Ly and Tran dynasties (A.D. 1010–1225) by using official annals as the main sources, in addition to other secondary sources. This study shows that women in the imperial court; empress, concubine and princess dowager, had taken part in court politics which dominated the fate of the dynasty.

Historically speaking, women in Vietnam had never experienced any significantly terrible custom such as foot binding as in China even though to which Vietnam is culturally indebt. Vietnam had got heroines like Hai Ba Trung or Two sisters Trung; Trung Trac and Trung Nhi, who led Vietnamese people against the Chinese invaders in the first century. While it is widely recognizable that Vietnamese society is basically matrilineal, yet women in traditional Vietnam, like Chinese counterparts, had served as the key factor to maintain the continuity of male clan through marriage. Marriage in traditional Vietnam, as in China and East Asian countries, basically involved the expansion of male clan and its power over female clans. For the imperial clan, this clan policy was designated as the subjugation of the aristocratic clans.

Since the early dynasties, Ngo, Dinh and Le, Vietnamese monarchs had engaged with Chinese system implanted in their land. Among the institutional and cultural change, it was the tradition of family, which was considered as a very crucial base of the political stability of the regime according to the Confucian way. Thus it was evident that this transformation caused the severe problems at the court. The conflict related to the family rectification, was the marriage of the emperor. The early monarchs always ignored the Chinese

tradition of family. Apparently, family affair was grave for those rulers. They often designated many empresses, while an emperor took a wife of former ruler as his wife. This conduct evidently affected the political situation of the times, which brought an end to the dynasties.

The Ly dynasty, which ruled from the 11st to 13th centuries, had an attempt to strengthen the country by imitations of Chinese political and institutional forms. The reordering of imperial family was also an anxious aspect. Now the imperial marriage was the tool of controlling the aristocratic clans surrounding the imperial capital. It was expected and designated to reinforce the dynasty. But it was apparent that some Ly monarchs ignored the family regulation. They still nominated many empresses. A concubine who was the real mother of an emperor manipulated the throne and eventually conveyed the purge of former empress and number of female courtiers.

The early emperors of the Tran dynasty had stabilized their power. They tried so hard to avoid the previous difficulties which destroyed Ly dynasty. This main concern led them to practice the incest. They married princesses of the Tran clan as they expected to integrate their clan members while pacifying the provincial aristocratic clans. However the practice had eventually been broken as imperial relatives severely fought with each other to discern the emperor's favor. They wanted their daughters; concubines, to be promoted for being empress. The struggle eventually led to bloody conflict and weakened the whole dynasty. The situation began to deteriorate. A former empress or later the mother dowager became very influential in enthronement of the emperor but eventually caused the disaster to the court and imperial clan. Later emperors had even gone further by marrying women of other clan and had their sons became emperors. Ultimately, the Ho clan of the empress could topple the imperial Tran clan and brought about an end to the Tran dynasty.

